

Родовідне коріння Нобелівського лауреата сягає Дубровиці

Так розпорядилася доля, що багатюща на таланти Україна поки що не має своїх Нобелівських лауреатів. Натомість є вихідці з України. Це - вчені, письменники, які народились і виховувались в Україні, але з різних причин змушені були емігрувати за кордон. У їх числі - Георгій Харпак (Жорж Шарпак), уродженець Дубровиці, котрий удостоєний Нобелівської премії в галузі фізики у 1992 році за розроблення детектора елементарних частинок, так званих камер Харпака.

Пам'ять про Харпаків уподібнюється до їхньої цегли

Ще донедавна в Дубровиці стояв будинок, у якому колись деякий час мешкали Харпаки. Наразі на його місці – інша будова. Дід майбутнього лауреата Нобелівської премії володів на тутешніх теренах невеликого цегельнею, продукція якої користувалася хорошим попитом на будівництві. І по сьогодні збереглося чимало мурів із «харпаківської» цегли.

Про Григорія Харпака у Дубровиці, Сарнах, де він навчався, заговорили після 1992 року, коли сюди долетіла звістка про присвоєння землякові найпрестижнішої світової премії. Найбільше такій новині порадив дубровичанин Федір Мосейчук, адже він товаришував з Гешкою, як називали Харпака в дитинстві. «Ми разом бігали на річку Горинь, там купались, гралися, - згадував пан Федір. – Одного разу, бігаючи по воді, Гешко наступив на стебло очерету і поранив ногу. В рану потрапила зелмя, мул. Попалося запалення. Батько зразу ж повіз його доєдиного в цій окрузі лікаря. Але той сам не зміг справитись із хворобою і порекомендував везти хлопчика до Варшави. На цьому і закінчився дубровицький період життя Григорія Харпака».

Мешкали у Сарнах, нагороджували в Дубровиці

Спорідненим з Нобелівським лауреатом є і Сарни, колишній центр повіту. Тут Харпаки (по батьковій лінії) мешкали здавна. Сюди «у невістки» з міста Олевська перейшла Хане Шапіто, висока і струнка юнка з гострим розумом і рішучим характером, котра у 18-літньому віці вийшла заміж за Мотеле Харпака. У молодого єврейського подружжя народилося двоє синів - Георгій та Андре. Причому, народжувати первістка породілля поїхала саме в Дубровицю, де мешкала родина.

Цікаво, що у Сарнах Харпаки мешкали на одній з головних вулиць - Веселій, до найменування якої причетний дядько майбутнього вченого, котрий постійно змішив жителів безперервними веселими історіями. Вочевидь, саме від нього успадкував Григорій рису весельчака.

У 1926 році, коли малому Гриші виповнилося два роки, молоде сімейство виїздить до Палестини, шукаючи кращої долі. Пояснювалося де тим, що з приходом нової влади посилювався національний та соціальний гніт, почастишали погроми єврейських сімей, з'явилася боязнь за завтрашній день...

Втім, перебування за кордоном тривало недовго, і шляхи-дороги знову потягнулися до Сарн. Причина - непідхожість для здоров'я тамтешнього клімату. Насамперед клімат дошкуляв маленькому Гриші. У нього почалося запалення очей, нависла загроза сліпоті. Натомість у Сарнах лікарям вдалося вилікувати дитя. Надалі хлопець почав ходити на навчання до польської гімназії, а заодно на додаток до івриту почав вивчати польську мову. Загалом Григорій Харпак досконало оволодів п'ятьма іноземними мовами.

У таборі Дахау юнак-єврей дивом вижив

Попри родинний затишок мрія виїхати в інші краї не покидала Хане та Мотеле Харпаків. Отож під приводом відвідати Колоніальну виставку сім'я в 1932 році переїздить до Франції. У Парижі їх чекав дядько з родиною, який допоміг емігрантам

стати на ноги, а малому Гриші прилучитися до перших азів науки. Тут, у Парижі, Жорж (так стали фізики, і у 1959 році його приймають до Європейського центру ядерних досліджень у Женеві, що, зрештою, значною мірою визначило його долю і славу.

Ядерна реакція пройшла через Харпакове серце

У чому ж полягає його світова заслуга? Насамперед у тому, що фізик, кажучи науковими термінами, створив нову версію детектора для фіксації елементарних частинок, у тому числі й нейтрино, так звану багатодротинкову пропорційну камеру. Винахід Харпака дав можливість досліджувати такі рідкісні взаємодії і складні ядерні реакції, які несуть інформацію про глибинні властивості матерії. Удосконалюючи свої прилади, Георгій Харпак згодом розробив й інші багатодротинкові детектори: дрейфову і часопроеційну камери, багаторозрядний лавинний детектор, газовий детектор із твердим фотокатодом... Ці наукові досягнення члена французької Академії наук були відзначені у 1992 році Нобелівською премією в галузі фізики.

У 2004 році з нагоди свого 80-річчя Георгій Шарпак планував побувати на родовідних теренах, однак мрія так і не стала реальністю.

Євген ЦИМБАЛЮК